

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за листопад 2024 року

Зміст

1. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів	5
1.1. Належним способом захисту прав позичальників при проведенні реструктуризації їх зобов'язань за договором про споживчий кредит, передбаченої Законом України від 13 квітня 2021 року № 1381-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті», є пред'явлення вимоги про зобов'язання кредитора провести реструктуризацію кредитної заборгованості. При цьому заявлення окремої вимоги про визнання відмови кредитора незаконною, неправомірною тощо не вимагається. Оскарження самої лише відмови кредитора у проведенні реструктуризації боргу без одночасного пред'явлення вимоги до суду про зобов'язання кредитора провести таку реструктуризацію не приведе до відновлення порушеного права боржника	5
1.2. Домовленість між сторонами справи про укладення попереднього договору купівлі-продажу, а згодом – договору купівлі-продажу земельної ділянки та розміщених на ній споруд свідчить про те, що передані за розпискою грошові кошти є авансом, який підлягає поверненню, оскільки такі договори не було укладено	7
2. Спори, що виникають із трудових правовідносин	9
2.1. Рішення позивачки як працівниці підприємства перебувати поза межами України в більш безпечному місці є безумовним її правом, але не спростовує факту прогулу, оскільки немає обставин індивідуального впливу воєнного стану на факт відсутності позивачки на роботі та законність її звільнення за пунктом 4 частини першої статті 40 КЗпП України	9
3. Спори, що виникають із житлових правовідносин	10
3.1. Систематичне порушення відповідачем правил спільного проживання, що робить неможливим для інших проживання з ним в одній квартирі чи в одному будинку, є достатньою підставою для його виселення без надання іншого житлового приміщення	10
3.2. Відсутність між сторонами договору не є підставою для звільнення споживача від оплати отриманих послуг	13
3.3. Право членів сім'ї власника будинку користуватися житловим приміщенням може виникнути та існувати лише за наявності права власності на будинок у особи, членами сім'ї якої вони є	15

4. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	17
4.1. Опікун не вправі порушувати питання перед державними органами про зміну імені малолітньої дитини. Малолітня особа має залишатися зі своїм ім'ям незалежно від призначення їй опікуна	17
5. Спори, що виникають із спадкових правовідносин	19
5.1. Якщо особа добровільно відмовилася від видачі свідоцтва про право на частку в праві спільної сумісної власності, а пізніше змінила своє рішення й звертається із заявою про видачу такого свідоцтва та про оспорення свідоцтва про право на спадщину, в яке включено таке майно, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом	19
5.2. У разі виникнення спору між позивачем та іншими спадкоємцями, а також його малолітніми дітьми, коли законний представник (матір) у цих правовідносинах має статус позивача, інтереси дітей спадкодавця як відповідачів у спірних правовідносинах повинен представляти орган опіки та піклування	22
5.3. Виявлення спадкоємця, який вважається таким, що прийняв спадщину, але не отримав свідоцтва про право на спадщину і виявив намір його отримати, виявлення спадкового майна, на яке не було раніше видане свідоцтво про право на спадщину, внаслідок чого частки спадкоємців у спадщині змінилися, є підставами для внесення змін до свідоцтва про право на спадщину, а не визнання його недійсним	24
5.4. Необізнаність спадкоємця про наявність заповіту є поважною причиною пропуску строку для прийняття спадщини для осіб, які не є спадкоємцями за законом першої черги або іншої черги спадкоємців, які набували право на спадкування за законом. Лише за відсутності інших спадкоємців, які прийняли спадщину, відповідачем виступає територіальна громада в особі органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини	27
6. Справи окремого провадження	29
6.1. Встановлення судом факту наявності лікарського свідоцтва про смерть на час ухвалення рішення, на підставі якого можливо здійснити державну реєстрацію смерті, унеможливорює встановлення факту смерті особи в судовому порядку в межах окремого провадження	29

6.2. Самі по собі заперечення про наявність у заявника права на виплату одноразової грошової допомоги не свідчать про існування спору про право	31
7. Застосування норм процесуального права	34
7.1. Відсутність у рішенні суду вказівки на дату складання його повного тексту та несвоєчасне надіслання оскарженого судового рішення суду першої інстанції до Єдиного державного реєстру судових рішень за умови, що учасник справи (зокрема, котрий ініціював позов, – позивач), який подає апеляційну скаргу, знав про розгляд справи, не є перешкодою для отримання цією особою у розумний строк інформації про стан відомого їй судового провадження та не свідчить про наявність випадків, передбачених частиною другою статті 358 ЦПК України	34
7.2. Необхідність зупинення провадження у справі виникає у випадку, якщо неможливо ухвалити рішення у конкретній справі до ухвалення рішення в іншій справі. Тобто між справами, що розглядаються, повинен існувати тісний матеріально-правовий зв'язок, який виражається в тому, що факти, встановлені в одній зі справ, будуть мати преюдиційне значення для іншої справи	36
7.3. Вирішуючи позовні вимоги банку про стягнення заборгованості за кредитним договором, суд повинен встановити, чи мало місце порушення графіка погашення заборгованості, визначити обґрунтованість нарахування подвійної процентної ставки, мотивувати відхилення висновку відповідної експертизи	39
8. Юрисдикційні питання	41
8.1. Не є підставою для скасування рішень при апеляційному / касаційному перегляді з передачею справи до господарського суду відкриття провадження у справі про банкрутство, яке відбулося після ухвалення судового рішення судом першої інстанції, за винятком якщо судові рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції	41

1. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів

1.1. Належним способом захисту прав позичальників при проведенні реструктуризації їх зобов'язань за договором про споживчий кредит, передбаченої Законом України від 13 квітня 2021 року № 1381-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті» (далі – Закон № 1381-ІХ), є пред'явлення вимоги про зобов'язання кредитора провести реструктуризацію кредитної заборгованості. При цьому заявлення окремої вимоги про визнання відмови кредитора незаконною, неправомірною тощо не вимагається. Оскарження самої лише відмови кредитора у проведенні реструктуризації боргу без одночасного пред'явлення вимоги до суду про зобов'язання кредитора провести таку реструктуризацію не приведе до відновлення порушеного права боржника

04 листопада 2024 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, подану адвокатом Побиванцем Ю. В., у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Олком-Лізинг» про визнання незаконними дій та зобов'язання вчинити певні дії.

Позивач звернулася до відповідача із заявою про реструктуризацію кредитних зобов'язань та запитом про історію здійснення платежів, надала усі необхідні дані про себе як боржника.

Посилаючись на те, що її зобов'язання відповідають усім критеріям, щоб на її вимогу бути реструктуризованими, вона виконала всі дії, необхідні для проведення реструктуризації боргу кредитором, проте їй було відмовлено. Позивач просила визнати незаконними дії відповідача в частині відмови надати ОСОБА_1 банківські реквізити для здійснення повного погашення її грошових зобов'язань за кредитним договором у сумі розміру плати, сплаченої поточним кредитором за відступлення права вимоги грошових зобов'язань ОСОБА_1; зобов'язати відповідача зменшити суму грошових зобов'язань ОСОБА_1 за кредитним договором, права вимоги за яким відступлено первинним кредитором, на суму їх перевищення над розміром плати, сплаченої відповідачем за відступлення такого права.

Рішенням суду першої інстанції в задоволенні позову відмовлено.

Рішення місцевого суду мотивовано тим, що позивач мала право вимагати здійснити обов'язкову реструктуризацію боргу за кредитним договором, однак обрала неналежний спосіб захисту.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції змінено. Виключено з мотивувальної частини рішення встановлення обставин щодо необґрунтованої відмови відповідача у задоволенні заяви ОСОБА_1 про проведення реструктуризації за кредитним договором. В іншій частині рішення місцевого суду залишено без змін.

Своє рішення апеляційний суд мотивував тим, що висновки суду першої інстанції щодо необґрунтованої відмови відповідача про реструктуризацію зобов'язань позивача є передчасними та мають бути встановлені під час розгляду справи за позовними вимогами, визначеними статтею 16 ЦК України.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду не погодився з висновками судів щодо мотивів відмови в позові з огляду на таке.

ОП КЦС ВС вважає, що вимоги, заявлені позивачем у цій справі, про визнання незаконними дій ТОВ «Олком-Лізинг» щодо відмови надати їй банківські реквізити для здійснення повного погашення грошових зобов'язань за кредитним договором не присікають порушення цивільних прав та/або інтересів й не відновлюють їх з метою проведення реструктуризації зобов'язань за договором про споживчий кредит, передбаченої Законом № 1381-ІХ, що є підставою її позову. Тому вказані позовні вимоги не є належними для захисту прав позивача, і в їх задоволенні суди відмовили правильно.

Проте вимога про зобов'язання ТОВ «Олком-Лізинг» зменшити суму грошових зобов'язань позивача за кредитним договором, права вимоги за яким відступлено первинним кредитором, на суму їх перевищення над розміром плати, сплаченої відповідачем за відступлення такого права, по суті є вимогою про зобов'язання провести реструктуризацію відповідно до пункту 7 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» (одним зі способів такої реструктуризації, який позивач вважає застосовним), яку суди мали б належно інтерпретувати та не відмовляти у її задоволенні позову з формальних міркувань.

Переглядаючи оскаржувані судові рішення в цій справі, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду зробив такий висновок щодо застосування норм права.

Належний спосіб захисту порушеного права чи інтересу має відповідати змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам. Такий спосіб захисту має присікати порушення цивільних прав та/або інтересів чи відновлювати їх.

З метою проведення реструктуризації зобов'язань позичальника за договором про споживчий кредит, передбаченої Законом № 1381-ІХ, який набрав чинності 23 квітня 2021 року, належним способом захисту прав позичальника є вимога про зобов'язання кредитора провести реструктуризацію кредитної заборгованості, який відповідає пункту 5 частини першої статті 16 ЦК України (примусове виконання обов'язку в натурі), змісту відповідного права, характеру його порушення чи невизнання, не потребує пред'явлення додаткових вимог.

Натомість не є такими вимоги про визнання відмови банку незаконною, неправомірними діями банку та інші подібні, оскільки такі вимоги не приведуть до захисту прав позичальника.

Водночас Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду зауважив, що зверненню до суду із вимогою про зобов'язання кредитора провести реструктуризацію зобов'язань за кредитним договором в будь-якому випадку передує виконання боржником дій, спрямованих на досудове врегулювання спірного питання.

Встановивши недоведеність заявленої позивачем вимоги про зобов'язання провести реструктуризацію, Верховний Суд зробив висновок про відсутність підстав для її задоволення.

Враховуючи наведене, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку про часткове задоволення касаційної скарги, зміну судових рішень шляхом викладення їх мотивувальних частин у редакції цієї постанови.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 листопада 2024 року у справі № 465/4230/22 (провадження № 61-16265сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/123338175>.

1.2. Домовленість між сторонами справи про укладення попереднього договору купівлі-продажу, а згодом – договору купівлі-продажу земельної ділянки та розміщених на ній споруд свідчить про те, що передані за розпискою грошові кошти є авансом, який підлягає поверненню, оскільки такі договори не було укладено

06 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 ОСОБА_3 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення суми боргу.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 просив стягнути з ОСОБА_2 на його користь борг у розмірі 1 455 120,00 грн, інфляційні втрати в розмірі 4 829 113,67 грн і 3 % річних у розмірі 587 931,22 грн. Підставою заявлених вимог зазначав, що у листопаді 2008 року між ним і ОСОБА_2 була досягнена домовленість щодо продажу частини земельної ділянки та розміщених на ній споруд у вигляді фундаментів під житлові будинки та споруди типу колиби, які, за твердженням відповідача, йому належали. На підтвердження домовленості ОСОБА_2 отримав від позивача 47 000,00 євро, що еквівалентно 1 455 120,00 грн, про що власноручно 10 листопада 2008 року склав розписку. Оскільки продаж не відбувся, позивач направив відповідачу письмову вимогу про виконання взятих на себе зобов'язань, яку відповідач залишив без реагування.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив з інших правових підстав,

зазначивши, що висновок суду першої інстанції про безпідставне передання ОСОБА_1 ОСОБА_2 47 000,00 євро є суперечливим, адеж не відповідає дійсним обставинам справи.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з постановою суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Зі змісту розписки від 10 листопада 2008 року, факт написання і зміст якої сторони не заперечували, а також позовної заяви та відзиву на неї вбачається, що між сторонами була досягнена домовленість про укладення попереднього договору купівлі-продажу, а в подальшому – договору купівлі-продажу земельної ділянки та розміщених на ній споруд. Проте договори не було укладено, а кошти отримані, тому ці кошти є авансом, який підлягає поверненню.

Згідно зі статтею 570 ЦК України завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредитором боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом.

До договірних правовідносин не підлягає застосуванню положення статті 1212 ЦК України, а повернення авансу має відбуватися відповідно до вимог закону та договору.

У справі, яку переглядав Верховний Суд, між сторонами виникли договірні правовідносини, а тому до них застосовується положення частини другої статті 530 ЦК України.

Оскільки строк виконання відповідачем зобов'язання щодо продажу частини земельної ділянки та споруд не було встановлено і такий продаж не відбувся, позивач 01 квітня 2022 року направив відповідачу письмову вимогу про виконання зобов'язання з посиланням на частину другу статті 530 ЦК України, яку останній отримав 11 квітня 2022 року і залишив її без реагування.

Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства (частина друга статті 530 ЦК України).

Отже, вимоги позивача про стягнення з відповідача коштів за розпискою, підлягають задоволенню, про що й просить позивач (стаття 13 ЦПК України).

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував та ухвалив нове судове рішення, яким позов задовольнив частково.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 листопада 2024 року № 308/5527/22 (провадження № 61-7347св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122883312>.

2. Спори, що виникають із трудових правовідносин

2.1. Рішення позивачки як працівниці підприємства перебувати поза межами України в більш безпечному місці є безумовним її правом, але не спростовує факту прогулу, оскільки немає обставин індивідуального впливу воєнного стану на факт відсутності позивачки на роботі та законність її звільнення за пунктом 4 частини першої статті 40 КЗпП України

27 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до акціонерного товариства «Українська залізниця» (далі – АТ «Укрзалізниця»), третя особа – ОСОБА_2, про визнання незаконним та скасування наказу, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку, відшкодування моральної шкоди.

Позивач зазначала, що вона з 1994 року працювала на різних посадах у виробничому підрозділі вагонна дільниця філії «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця», наказом підприємства її звільнено на підставі пункту 4 частини першої статті 40 КЗпП України за прогул без поважних причин. Позивач вважала своє звільнення незаконним, оскільки їй не було надано можливості надати свої письмові пояснення щодо причин відсутності на робочому місці, причини звільнення не відповідають дійсним обставинам справи.

Суди встановили, що з 14 до 25 лютого 2022 року включно позивач перебувала у відпустці, до роботи мала приступити 28 лютого 2022 року, через прогул без поважних причин її звільнення 01 квітня 2024 року на підставі пункту 4 частини першої статті 40 КЗпП України та актів про її відсутність. Свою відсутність на роботі з 28 лютого 2022 року позивач не заперечувала, проте вважала, що була відсутня на роботі з поважних причин, через збройну агресію РФ проти України, пов'язану із цим небезпеку у м. Харкові та неможливість вчасно прибути до місця роботи із-за кордону.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив. Судове рішення мотивував тим, що сама по собі обставина введення в Україні воєнного стану не може бути оцінена як поважна причина відсутності позивача на роботі, оскільки відсутні обставини індивідуального впливу воєнного стану на факт її відсутності на роботі.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій щодо відмови у задоволенні позову з огляду на таке.

Під час розгляду позовів про поновлення на роботі осіб, звільнених за пунктом 4 частини першої статті 40 КЗпП України, суди повинні керуватися тим, що передбаченим цією нормою закону прогулом визнається відсутність

працівника на роботі як протягом усього робочого дня, так і більше трьох годин безперервно або сумарно протягом робочого дня без поважних причин.

Для встановлення факту прогулу, тобто факту відсутності особи на робочому місці більше трьох годин протягом робочого дня без поважних причин, суду необхідно з'ясувати поважність причини такої відсутності. Поважними визнаються такі причини, які виключають вину працівника.

Вичерпного переліку поважних причин відсутності на роботі в трудовому законодавстві України не існує, тому в кожному окремому випадку оцінка поважності причини відсутності на роботі надається з урахуванням конкретних обставин.

Відповідно до частини другої статті 235 КЗпП України у разі звільнення без законної підстави або незаконного переведення на іншу роботу працівник повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядає трудовий спір.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про критичну інфраструктуру» об'єктами критичної інфраструктури є об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам.

АТ «Укрзалізниця» є об'єктом критичної інфраструктури та після введення в Україні воєнного стану свою роботу не зупиняло, простій на підприємстві не оголошувалася.

Починаючи із 28 лютого 2022 року, у позивача було достатньо часу для того, щоб добратися до місця роботи або оформити свою відсутність на роботі належним чином.

Ураховуючи ці обставини у сукупності, Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що не було обставин індивідуального впливу воєнного стану на факт відсутності позивача на роботі та законність її звільнення за пунктом 4 частини першої статті 40 КЗпП України.

Рішення позивача як працівника підприємства перебувати поза межами України в більш безпечному місці є безумовним її правом, але не спростовує факту прогулу, на що правильно звернув увагу суд першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 листопада 2024 року у справі № 552/7015/22 (провадження № 61-9370св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123567740>.

3. Спори, що виникають із житлових правовідносин

3.1. Систематичне порушення відповідачем правил спільного проживання, що робить неможливим для інших проживання з ним в одній квартирі

чи в одному будинку, є достатньою підставою для його виселення без надання іншого житлового приміщення

Об листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 адвоката Крета О. І. у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про усунення перешкод в користуванні житловим приміщенням шляхом виселення.

Звертаючись до суду з позовом ОСОБА_1 просила усунути перешкоди в користуванні житловим приміщенням шляхом виселення ОСОБА_2, зазначаючи про те, що їй на праві власності належить житловий будинок, в якому також зареєстровані її матір, син та рідний брат (відповідач), який, зловживаючи спиртними напоями, постійно вчиняє психологічне та фізичне насильство відносно неї та інших членів сім'ї, ображає нецензурною лайкою, погрожує заподіянням шкоди життю та здоров'ю як їй, так і всім членам сім'ї, нищить майно в будинку, не дає можливості обслуговувати будинок, агресивно ставиться до інших людей, які її навідують. Вона неодноразово зверталася до правоохоронних органів із заявами про притягнення брата до відповідальності. Позивач з березня 2020 року перебуває на обліку у центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді як постраждала внаслідок домашнього насильства. Рішенням місцевого суду від 29 листопада 2021 року відносно брата видано обмежувальний припис.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив.

Своє рішення апеляційний суд мотивував тим, що сторони перебувають у родинних відносинах, між сторонами існує побутовий конфлікт. Приймаючи в дарунок спірний житловий будинок, позивач знала, що з 1976 року у ньому на правах члена сім'ї зареєстрований та постійно проживає її брат та продовжує проживати їх матір. ОСОБА_2 також вважає себе ображеним внаслідок вимог позивача про його виселення, обмеження у правах щодо користування житлом, в якому він проживає з 1976 року, до цього часу підтримує його своєю фізичною працею у належному стані. Неподалік від спірного будинку позивач має інший будинок, в якому проживала, та користується ним. Саме поведінка позивачки змушує відповідача до таких неправомірних дій.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з постановою суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Згідно зі статтею 116 ЖК України якщо наймач, члени його сім'ї або інші особи, які проживають разом з ним, систематично руйнують чи псують жиле приміщення або використовують його не за призначенням, або систематичним порушенням правил соціалістичного співжиття роблять неможливим для інших

проживання з ними в одній квартирі чи в одному будинку, а заходи запобігання і громадського впливу виявились безрезультатними, виселення винних на вимогу наймодавця або інших заінтересованих осіб провадиться без надання іншого жилого приміщення.

Отже, стаття 116 ЖК України вказує на те, що виселення фізичної особи без надання іншого жилого приміщення можливе лише в разі: а) систематичного руйнування чи псування житлового приміщення; б) використання його не за призначенням; в) систематичного порушення правил співжиття, що робить неможливим для інших проживання з такою особою в одній квартирі чи в одному будинку.

У всіх трьох випадках до винних осіб попередньо мають бути вжиті заходи попередження, що застосовуються судами, прокурорами, органами внутрішніх справ, адміністративними комісіями виконкомів, а також заходи громадського впливу, застосовані на зборах мешканців будинку чи членів житлово-будівельних кооперативів, трудових колективів й іншими громадськими організаціями за місцем роботи або проживання відповідача (незалежно від прямих вказівок з приводу можливого виселення).

Суди встановили, що відповідач упродовж тривалого часу систематично порушує правила співжиття з позивачем, вчиняє сварки, ображає її нецензурною лайкою, погрожує заподіянням шкоди життю та здоров'ю як їй, так і всім членам сім'ї, тобто вчиняє психологічне та фізичне насильство відносно позивача та членів її сім'ї. За вчинення протиправних дій відповідача було притягнуто до адміністративної відповідальності. Рішенням місцевого суду у справі № 445/1821/21 за заявою ОСОБА_1 видано обмежувальний припис; за місцем проживання відповідач характеризується негативно, не працює, не реагує на зауваження та профілактичні розмови з працівниками поліції, продовжує вчиняти вчиняє скандали, застосовує фізичне насильство та погрожує фізичною розправою як позивачу, так і іншим членам сім'ї, що робить неможливим проживання відповідача у належному позивачу спірному будинку.

З огляду на зазначене Верховний Суд погодився з висновком місцевого суду про наявність підстав для задоволення позову та виселення відповідача з метою запобігання подальшим випадкам вчинення домашнього насильства щодо позивача та вирішення конфліктної ситуації, що склалася між сторонами, та скасував постанову апеляційного суду.

Оцінюючи виселення ОСОБА_2 з належного позивачу на праві власності житлового будинку на предмет пропорційності у контексті відповідних принципів статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Верховний Суд, урахувавши обставини справи, вважає, що припинення права відповідача на користування спірним житлом шляхом його виселення відповідає зазначеному критерію та переслідує легітимну мету.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 листопада 2024 року у справі № 445/1824/21 (провадження № 61-16705св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122908105>.

3.2. Відсутність між сторонами договору не є підставою для звільнення споживача від оплати отриманих послуг

20 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, від імені якого діє адвокат Терещенко К. І., у справі за позовом ТОВ «Керуюча компанія «Статус» (далі – товариство) до ОСОБА_1 про стягнення коштів за договором про надання послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, комунальних та додаткових послуг, пені, 3 % річних та інфляційних.

На обґрунтування заявлених вимог товариство зазначало, що воно є балансоутримувачем та управителем будинку, де ОСОБА_1 є власником двох квартир. Між сторонами були укладені договори про надання послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкової території, комунальних та додаткових послуг щодо квартир, умови яких відповідач постійно порушує, не сплачує кошти за надані послуги, внаслідок чого утворилась заборгованість з оплати послуг у розмірі 945 008,83 грн.

Заперечуючи проти позовних вимог, відповідач посилався на відсутність у позивача права на укладення договорів про надання послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, комунальних та додаткових послуг, несправедливість і недійсність умов договорів, а також неподання позивачем доказів на підтвердження вартості тарифу.

Суди встановили, що 07 липня 2014 року між ОСОБА_1 як власником двох квартир у будинку і споживачем та ТОВ «Керуюча компанія «Статус» як балансоутримувачем цього будинку і виконавцем послуг укладені договори про надання послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, комунальних та додаткових послуг.

Відповідач не виконував належним чином взятих на себе зобов'язань за договорами, у зв'язку із чим утворилась заборгованість.

Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, позов задовольнив, зазначивши про те, що відповідач не виконував умов договорів, не сплачував плату за надані житлово-комунальні послуги, у зв'язку з чим утворилась заборгованість, яка підлягала стягненню в судовому порядку. Визначаючи розмір заборгованості за житлово-комунальні послуги, суд першої інстанції взяв до уваги наданий позивачем розрахунок, оскільки відповідач не надав будь-яких доказів, що підтверджують невідповідність розміру заборгованості, наведений позивачем розрахунок заборгованості не спростував.

Верховний Суд змінив судові рішення, зменшивши належний до стягнення загальний розмір заборгованості з оплати послуг за утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, комунальних та додаткових послуг, 3 % річних, інфляційних та пені з огляду на таке.

За договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (частина перша статті 901 ЦК України).

Згідно з частинами першою, третьою, четвертою статті 29 Закону України від 24 червня 2004 року «Про житлово-комунальні послуги» № 1875-IV договір на надання житлово-комунальних послуг (крім послуг з централізованого опалення, послуг з централізованого постачання холодної води, послуг з централізованого постачання гарячої води, послуг з водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових систем)) у багатоквартирному будинку укладається між власником квартири, орендарем чи квартиронаймачем та балансоутримувачем або уповноваженою ним особою.

Договір на надання послуг з централізованого опалення, послуг з централізованого постачання холодної води, послуг з централізованого постачання гарячої води, послуг з водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових систем) у багатоквартирному будинку укладається між власником квартири, орендарем чи квартиронаймачем та виконавцем таких послуг.

Верховний Суд зазначив, що законодавством передбачений принцип обов'язкової оплати спожитих житлово-комунальних послуг та презумпції правомірності договору, укладеного між сторонами справи.

З огляду на юридичну природу правовідносин сторін як грошових зобов'язань на них поширюється дія частини другої статті 625 ЦК України як спеціального виду цивільно-правової відповідальності за прострочення виконання зобов'язання.

Верховний Суд неодноразово зауважував, що закріплена у пункті 10 частини третьої статті 20 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» правова норма щодо відповідальності боржника за несвоєчасне здійснення платежів за житлово-комунальні послуги у вигляді пені не виключає застосування правових норм, установлених у частині другій статті 625 ЦК України. Інфляційне нарахування на суму боргу за порушення боржником грошового зобов'язання, вираженого в національній валюті, та 3 % річних від простроченої суми полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації (плати) від боржника за неправомірне користування утриманими грошовими коштами, що підлягають сплаті кредитором.

Вказував, що загальновідомим є той факт, що з 12 березня 2020 року на всій території України було запроваджено карантин, на період дії якого та протягом 30 днів з дня його відміни Законом України від 17 березня 2020 року № 530-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», було заборонено нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені) за несвоєчасне здійснення платежів за житлово-комунальні послуги. Карантин на всій території України тривав з 12 березня 2020 року до 30 червня 2023 року (постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (із змінами і доповненнями)). Однак суди попередніх інстанцій не звернули уваги на безпідставність включення до періоду нарахування пені періоду березень – серпень 2020 року.

З огляду на встановлений судами попередніх інстанцій факт невиконання відповідачем взятих на себе зобов'язань за договорами, несплату коштів за надані за цими договорами житлово-комунальні послуги з 2014 року, що не спростовано відповідачем, Верховний Суд погодився з висновком про наявність підстав для стягнення суми заборгованості, 3 % річних, інфляційних та пені в межах позовної давності, про застосування якої просив відповідач.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд змінив судові рішення суддів попередніх інстанцій, зменшивши належний до стягнення загальний розмір заборгованості.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 листопада 2024 року у справі № 463/6799/18 (провадження № 61-4628св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123233100>.

3.3. Право членів сім'ї власника будинку користуватися житловим приміщенням може виникнути та існувати лише за наявності права власності на будинок у особи, членами сім'ї якої вони є

27 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, ОСОБА_2, від імені яких діяв адвокат Блонський М. А., у справі за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2, який також діяв в інтересах своїх малолітніх дітей, до Жовківської міської ради Львівського району Львівської області, треті особи: служба у справах дітей Жовківської міської ради Львівського району Львівської області, ОСОБА_7, про визнання рішення про зняття з місця реєстрації протиправним та зобов'язання вчинити дії.

Позивачі зазначали, що рішенням міської ради їх знято з реєстрації місця постійного проживання у будинку протиправно, оскільки цей будинок є їхнім єдиним житлом, в якому вони проживають разом з малолітніми дітьми.

Вказували, що цей будинок вибув з володіння ОСОБА_1 внаслідок його реалізації через прилюдні торги в межах виконання рішення суду про стягнення з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_7 заборгованості, якої не існувало.

На час придбання ОСОБА_7 спірного будинку їхнє право користування житловим приміщенням припинено не було, а факт переходу права власності на житло до іншої особи не є безумовною підставою для виселення членів сім'ї попереднього власника цього нерухомого майна, в тому числі і колишніх. Крім того, припинення сімейних відносин з власником будинку не позбавляє члена сім'ї права користування цим жилим приміщенням. Оскільки вони не мають іншого житла, в якому могли б зареєструвати своє місце проживання, рішення про зняття з реєстрації місця проживання порушує їхні права та інтереси, позбавляє можливості реалізовувати права щодо отримання соціальної допомоги, безоплатного харчування дітей в школі тощо. Знявши з реєстрації місця проживання ОСОБА_2, який є військовозобов'язаним, відповідач порушив Порядок організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, яким військовозобов'язаним заборонено змінювати місце проживання з часу оголошення мобілізації та у воєнний час без дозволу керівника відповідного районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки (військовозобов'язаних та резервістів СБУ, Служби зовнішньої розвідки – без дозволу відповідного керівника).

Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, у задоволенні позову відмовив. Своє рішення суд мотивував тим, що оспорюване позивачами рішення міської ради про зняття з реєстрації місця проживання прийнято відповідачем з дотриманням вимог Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні», у спосіб, передбачений Порядком декларування та реєстрації місця проживання (перебування), та у межах наданих відповідачу повноважень, що свідчить про законність прийнятого ним рішення.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Поняття «майно» у першій частині статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод має автономне значення, яке не обмежується правом власності на фізичні речі та є незалежним від формальної класифікації в національному законодавстві. Право на інтерес теж по суті захищається статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном (стаття 391 ЦК України).

Закон України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» та Порядок декларування та реєстрації місця проживання (перебування), який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2022 року № 256, наділяють власника житла правом зняття особи із задекларованого або зареєстрованого місця проживання (перебування) за його заявою без згоди на те зареєстрованої особи.

Залишаючи без змін судові рішення у справі № 444/580/17 про відмову у задоволенні позову про оспорення торгів, на яких ОСОБА_7 придбав спірний житловий будинок, Верховний Суд зауважував, що реєстрація малолітніх дітей у будинку, належному на праві власності їх бабі, відбулася після початку вчинення державним виконавцем підготовчих дій з метою реалізації арештованого майна у примусовому порядку, та після передачі зазначеного майна на реалізацію, що може свідчити про те, що неповнолітні діти були зареєстровані власником такого майна з метою утруднення виконання судового рішення про стягнення заборгованості.

У цій справі Верховний Суд врахував, що позивачі не є членами сім'ї власника житла ОСОБА_7, який набув у власність спірний будинок в результаті проведення прилюдних торгів у межах примусового виконання судового рішення у справі № 444/2702/14-ц, наявність зареєстрованого місця проживання ОСОБА_8, яка є матір'ю дітей за адресою АДРЕСА_3, встановлені у справі № 444/580/17 обставини реєстрації малолітніх дітей з метою утруднення виконання судового рішення про стягнення заборгованості, баланс прав та інтересів сторін спору та їхні дії у спірних правовідносинах, зокрема реєстрацію ОСОБА_6 вже після зміни власника нерухомого майна, тому погодився з висновками судів попередніх інстанцій щодо відсутності підстав для задоволення позовних вимог та недоведеність порушення прав малолітніх дітей.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення судів першої та апеляційної інстанцій залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 листопада 2024 року у справі № 444/727/23 (провадження № 61-13608св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/123410606>.

4. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

4.1. Опікун не вправі порушувати питання перед державними органами про зміну імені малолітньої дитини. Малолітня особа має залишатися зі своїм ім'ям незалежно від призначення їй опікуна

27 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Нововолинського міського відділу державної реєстрації актів цивільного стану Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів) у справі за позовом ОСОБА_1 до виконавчого комітету Нововолинської міської ради як органу опіки та піклування, третя особа – Нововолинський міський відділ державної реєстрації актів цивільного стану Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів), про зміну прізвища дитини та зобов'язання вчинити дії.

Суди встановили, що батьками малолітньої дитини записані ОСОБА_2 та ОСОБА_12, відомості про батька внесено за вказівкою матері. Рішенням Нововолинського міського суду Волинської області від 12 грудня 2019 року ОСОБА_2 позбавлено батьківських прав щодо малолітньої дочки, ОСОБА_5, та малолітнього сина, ОСОБА_6.

Рішенням виконавчого комітету малолітній ОСОБА_5 надано статус дитини, позбавленої батьківського піклування, та призначено ОСОБА_1 опікуном над малолітньою ОСОБА_5.

Згідно з актом фактичного проживання членів сім'ї позивач та ОСОБА_5 проживають з 10 листопада 2018 року за однією адресою, матір дитини жодного разу не відвідувала доньку.

Син позивача, який є біологічним батьком дитини, перебуває у місцях позбавлення волі.

Виконавчий комітет через відсутність повноважень в органу опіки і піклування відмовив опікуну ОСОБА_1 у вирішенні питання про зміну прізвища малолітньої ОСОБА_5.

Практичний психолог Нововолинського ліцею № 4 імені Т. Г. Шевченка, провівши бесіду та заслухавши думку малолітньої дитини щодо зміни її прізвища, зробила висновок, що дитина виявляє бажання змінити прізвище «ОСОБА_9» на «ОСОБА_10».

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив. Судове рішення мотивовано тим, що суд може вирішити спір щодо зміни прізвища дитини лише між батьками дитини. У цьому випадку малолітня має статус дитини, позбавленої батьківського піклування, у зв'язку з тим, що мати дитини за рішенням суду позбавлена батьківських прав, а реєстрація народження проведена відповідно до статті 135 СК України. Позивач як опікун не має права ініціювати питання про зміну прізвища дитини, позбавленої батьківського піклування.

Постановою апеляційного суду скасовано рішення районного суду, позов задоволено. Судове рішення мотивовано тим, що суд першої інстанції формально, непропорційно та несправедливо позбавив позивача як опікуна

дитини, позбавленої батьківського піклування, права ініціювати зміну прізвища дитини, чим порушив сутність цього права та положення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У цьому випадку суд першої інстанції, відмовляючи у позові, допустив непропорційне втручання у право позивача на зміну прізвища дитини, оскільки не було дотримано справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов'язаними з втручанням, та інтересами позивача і дитини. Апеляційний суд врахував думку дитини.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з постановою апеляційного суду з огляду на таке.

Право на ім'я є особистим немайновим правом фізичної особи (статті 28, 295 ЦК України).

Тільки нормою закону можуть бути встановлені підстави для зміни імені фізичної особи.

Суб'єктами, які мають право на зміну прізвища, є: самі особи; їх батьки (для зміни прізвища малолітніх осіб); їх усиновлювачі (які дорівнюють до батьків у правовому значенні обсягу їх прав стосовно дітей).

Інші особи здійсненням особистого немайнового права малолітньої особи на ім'я законом не наділені.

Опіка встановлюється з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів, зокрема малолітніх осіб (частина перша статті 55 ЦК України).

Функції опікуна в контексті особистих немайнових прав полягають у догляді за підопічним, його лікуванні, виконанні обов'язку дбати про його виховання, навчання та розвиток (частина перша статті 67 ЦК України). Щодо майнових прав та інтересів підопічних, то опікун вчиняє правочини від імені та в інтересах підопічного (частина третя статті 67 ЦК України).

Інших дій і можливостей опікуна щодо здійснення особистих немайнових прав підопічного, зокрема на зміну його імені, законом не передбачено.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив в силі рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 листопада 2024 року у справі № 165/1288/20 (провадження № 61-8491св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123567714>.

5. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

5.1. Якщо особа добровільно відмовилася від видачі свідоцтва про право на частку в праві спільної сумісної власності, а пізніше змінила своє рішення й звертається із заявою про видачу такого свідоцтва та про оспорення

свідоцтва про право на спадщину, в яке включено таке майно, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом

04 листопада 2024 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу касаційну скаргу ОСОБА_1, яка підписана представником ОСОБА_3, у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання частково недійсними свідоцтв про право на спадщину за заповітом.

Звертаючись до суду з позовом, позивач зазначав, що померла його колишня дружина ОСОБА_4, яка за життя склала заповіт, яким заповіла усе своє майно сину ОСОБА_2. Під час перебування у шлюбі ними були набуті будинок і земельна ділянка, тому це майно є об'єктом права спільної сумісної власності, на 1/2 частку якого він має право, однак державний нотаріус постановою відмовив йому у видачі відповідних свідоцтв.

Ураховуючи, що позивач від належної йому половини майна у спільній сумісній власності подружжя ніколи не відмовлявся та будь-яких дій для цього не вчиняв, просив позов задовольнити.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено.

Задовольняючи позов місцевий суд зазначив, що оскільки право власності позивача на належну йому частку у спільному майні не припинилось, нотаріус безпідставно видав свідоцтва про право на спадщину на все майно, яке зареєстровано на праві власності за спадкодавцем. Оскільки рішення суб'єкта державної реєстрації прав про державну реєстрацію прав із внесенням відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно вичерпало свою дію, тому належним способом захисту права або інтересу позивача у такому разі є скасування запису про проведену державну реєстрацію права власності.

Постановою апеляційного суду рішення місцевого суду скасовано, ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено.

Своє рішення апеляційний суд мотивував тим, що звернення позивача 21 липня 2023 року до державної нотаріальної контори із заявою про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільній власності подружжя на ½ частку спірного майна тобто після подачі ним 27 жовтня 2021 року заяви про те, що на виділ 1/2 частки в спільному майні подружжя та на обов'язкову частку у майні померлої ОСОБА_4 він не претендує і не заперечує, щоб свідоцтва про право на спадщину були видані на ім'я ОСОБА_2, є доказом суперечливої поведінки особи, що базується на тому, що ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці, в основі якої лежить принцип добросовісності, на яку посилається відповідач в апеляційній скарзі.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду погодився з постановою апеляційного суду з огляду на таке.

Європейський суд з прав людини зауважує, що національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо (VOLOVIK v. UKRAINE, № 15123/03, § 45, ЄСПЛ, 06 грудня 2007 року).

Норми закону полягають в наступному: жити чесно, не ображати інших, кожному віддавати по заслугах. Змусити жити за принципами навряд чи можливо. Але коли виникає судовий спір, то учасники цивільного обороту мають розуміти, що їх дії (бездіяльність) чи правочини можуть бути піддані оцінці крізь призму справедливості, розумності, добросовісності.

Для приватного права апіорі властивою є така засада, як розумність.

ОП КЦС ВС зауважила, що розумність характерна та властива як для оцінки / врахування поведінки учасників цивільного обороту, тлумачення матеріальних приватноправових норм, що здійснюється при вирішенні спорів, так і тлумачення процесуальних норм.

ОП КЦС ВС підкреслила, що слід розмежовувати матеріальну та процесуальну добру совість як за сферою застосування, так і наслідками. Матеріальна добра совість регулюється, зокрема пунктом 6 статті 3 ЦК України, а процесуальна, – зокрема статтею 44 ЦПК України.

Особа може відмовитися від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності (частина перша статті 347 ЦК України).

Особа може відмовитися від свого майнового права. Відмова від права власності на транспортні засоби, тварин, нерухомі речі здійснюється у порядку, встановленому актами цивільного законодавства (частина третя статті 12 ЦК України).

ОП КЦС ВС нагадала, що доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) є проявом принципу доброї совісті та базується ще на римській максимі «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці).

Проявом доктрини *venire contra factum proprium* (заборона суперечливої поведінки) є те, що якщо особа, яка має суб'єктивне право (наприклад, право власності, право на частку в спільній власності), добровільно висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що відмовляється від належного їй майнового права, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити суб'єктивне право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права; у випадку якщо особа добровільно відмовилася від видачі свідоцтва про права на частку в праві спільної сумісної власності, а у подальшому змінила своє рішення та звертається із заявою про видачу такого свідоцтва та про оспорення свідоцтва про право на спадщину, в яке включено таке майно, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його

змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити суб'єктивне право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права.

Верховний Суд зазначив, що особа, яка мала право на частку в спільній власності та обов'язкову частку в спадщині (ОСОБА_1), добровільно висловила як прямо (у заяві від 27 жовтня 2021 року), так і своєю подальшою поведінкою протягом двох років дала зрозуміти, що відмовляється від належних їй майнових прав. Тому поведінка позивача суперечить добрій совісті, оскільки не відповідає попереднім заявам та поведінці, а інший суб'єкт розумно покладалася на них. За таких обставин майнові права припинилися, а тому апеляційний суд зробив обґрунтований висновок про відмову в задоволенні позову.

За таких обставин, з урахуванням викладеного, ОП КЦС ВС вважала за необхідне відступити від висновків, що: «відмова від видачі свідоцтва про право власності на частку в спільній сумісній власності не припиняє право на частку у спільній сумісній власності», викладених у постанові Верховного Суду від 08 квітня 2020 року у справі № 130/2319/17-ц та в постанові Верховного Суду від 25 січня 2023 року у справі № 760/34680/19.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 листопада 2024 року № 532/1550/23 (провадження № 61-4145сво24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122883257>.

5.2. У разі виникнення спору між позивачем та іншими спадкоємцями, а також його малолітніми дітьми, коли законний представник (матір) у цих правовідносинах має статус позивача, інтереси дітей спадкодавця як відповідачів у спірних правовідносинах повинен представляти орган опіки та піклування

27 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Суди встановили, що ОСОБА_1 перебувала у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_3, в якому народилися син та дочка. ОСОБА_3 помер. Після його смерті відкрилася спадщина, заповіт не складався.

Постановою державного нотаріуса відмовлено ОСОБА_1 у видачі свідоцтва про право на спадщину за законом на спадкове майно з підстав пропуску нею строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, позов задовольнив. Судове рішення мотивував тим, що строк для подання заяви про прийняття спадщини ОСОБА_1 пропущений з поважних причин, тому наявні

правові підстави для визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з рішенням судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до частин третьої, четвертої статті 1268 ЦК України спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, він не заявив про відмову від неї. Малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, крім випадків відмови від спадщини у встановленому законодавством України порядку.

Задовольняючи позов, суди керувалися тим, що шестимісячний строк для подання заяви про прийняття спадщини ОСОБА_1, яка є спадкоємцем першої черги після смерті свого чоловіка ОСОБА_3, пропустила з поважних об'єктивних причин, пов'язаних із військовою агресією рф проти України, через яку в березні 2022 року вона разом з неповнолітніми дітьми вимушена була виїхати за кордон, до ФРН.

Суди зазначили, що Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією рф проти України на території України введено воєнний стан, який продовжується і на теперішній час. При цьому відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 719 та роз'яснення Міністерства юстиції України від 11 липня 2022 року перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці.

Однак суди не звернули уваги на те, що дітям на час смерті їх батька виповнилось 14 років та 6 років, вони вважалися неповнолітньою та малолітньою особами, які прийняли спадщину (неповнолітній син заяви про відмову від спадщини не подавав).

Таким чином, зміст і характер відносин між учасниками справи, встановлені судами обставини справи свідчать, що спір виник між позивачем та іншими спадкоємцями – матір'ю спадкодавця ОСОБА_2 та дітьми спадкодавця. Водночас інтереси дітей спадкодавця як відповідачів у спірних правовідносинах повинен представляти орган опіки та піклування, адже їх законний представник (матір) в цих правовідносинах має статус позивача.

За таких обставин суди зробили помилкові висновки про наявність підстав для визначення ОСОБА_1 додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини, адже у задоволенні позовних вимог належало відмовити через неналежний склад відповідачів.

З огляду на зазначене, Верховний Суд скасував судові рішення судів попередніх інстанції та ухвалив нове судове рішення про відмову у задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 листопада 2024 року у справі № 161/13596/23 (провадження № 61-47св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410820>.

5.3. Виявлення спадкоємця, який вважається таким, що прийняв спадщину, але не отримав свідоцтва про право на спадщину і виявив намір його отримати, виявлення спадкового майна, на яке не було раніше видане свідоцтво про право на спадщину, внаслідок чого частки спадкоємців у спадщині змінилися, є підставами для внесення змін до свідоцтва про право на спадщину, а не визнання його недійсним

04 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 в особі законного представника ОСОБА_3, ОСОБА_4, треті особи: приватний нотаріус Орзіх Ю. Г., Фонтанська сільська рада Одеської області, про встановлення факту прийняття спадщини, визнання недійсними свідоцтв про право на спадщину за законом, внесення змін до свідоцтв про право на спадщину за законом.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 просив суд встановити факт прийняття ним спадщини після смерті його матері ОСОБА_5; визнати недійсними видані свідоцтва про право на спадщину за законом після її смерті; скасувати державну реєстрацію права власності спадкоємців на спадкове майно; внести зміни до свідоцтв про право на спадщину за законом на майно ОСОБА_5.

Суди встановили, що після смерті матері позивача відкрилась спадщина на 4/5 частки житлового будинку, щодо яких нотаріусом видано два свідоцтва про право на спадщину за законом – на ім'я її чоловіка ОСОБА_6 та онучки ОСОБА_2 (за правом представлення). У зв'язку з неврахуванням права позивача на спадщину, як ще одного спадкоємця першої черги, ОСОБА_6 та законний представник ОСОБА_2 ОСОБА_3 усно звернулися до нотаріуса з проханням включити сина спадкодавці ОСОБА_1 до складу її спадкоємців. Нотаріусом, з посиланням на можливе порушення прав малолітньої особи, роз'яснено про необхідність попереднього отримання згоди / дозволу органу опіки та піклування.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково (у частині визнання оскаржуваних свідоцтв про право на спадщину частково недійсними), посилаючись на підтверджений у судовому засіданні факт проживання позивача

як спадкоємця першої черги разом із спадкодавцем постійно на час відкриття спадщини за місцем її відкриття.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив.

Рішення апеляційного суду мотивоване тим, що позивач не є спадкоємцем, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, оскільки мав відмінне від ОСОБА_5 зареєстроване місце проживання. Факт реєстрації позивача з 1986 року за іншою адресою місця проживання виключає доведення показаннями свідків чи іншими доказами факт його постійного проживання разом із спадкодавцем. Правової оцінки наданим позивачем доказам постійного проживання разом із спадкодавцем на момент відкриття спадщини, а також запереченням ОСОБА_3 в апеляційній скарзі щодо наданих позивачем доказів та посиланням на неврахування судом першої інстанції поданих нею клопотань про витребування доказів, виклик свідків, які б спростовували такі обставини, суд апеляційної інстанції не надавав.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду не погодився з висновками судів та зазначив про таке.

Правовідносини у справі, що переглядалася у касаційному порядку, стосувалися розмежування таких способів захисту прав спадкоємців, як внесення змін до свідоцтва про право на спадщину та визнання його недійсним.

Передбачені положеннями статей 1300 та 1301 ЦК України правові конструкції «внесення змін до свідоцтва про право на спадщину» та «визнання свідоцтва про право на спадщину недійсним» є різними.

Недійсність свідоцтва обумовлена певними «вадами», які існували в момент його видачі (зокрема, особа, якій видане свідоцтво, не мала права на спадкування, нікчемність заповіту). Тобто підстава недійсності свідоцтва як документа має існувати в момент його видачі.

Підстави внесення змін до свідоцтва не пов'язані з протиправною поведінкою (це можуть бути, зокрема, обставини які існували, але не були відомі усім учасникам спадкових відносин або ж виникли тільки після видачі свідоцтва про право на спадщину). Внесення змін до свідоцтва про право на спадщину можливе як згідно з рішенням суду, так і за згодою усіх спадкоємців, які прийняли спадщину, натомість визнання свідоцтва недійсним допускається тільки на підставі рішення суду.

У ЦК України не визначено підстав внесення змін до свідоцтва про право на спадщину. До таких підстав, зокрема, можливо віднести: прийняття спадщини спадкоємцем, який пропустив строк для прийняття спадщини, за письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину (частина друга статті 1272 ЦК України); прийняття спадщини спадкоємцем, який пропустив строк для прийняття спадщини, однак якому судом визначено додатковий строк, достатній для подання заяви про прийняття спадщини (частина третя статті 1272 ЦК України);

виявлення спадкоємця, який вважається таким, що прийняв спадщину (частини третя та четверта статті 1268 ЦК України), але не отримав свідоцтва про право на спадщину і виявив намір його отримати; виявлення спадкового майна, на яке не було раніше видане свідоцтво про право на спадщину, внаслідок чого частки спадкоємців у спадщині змінилися, зокрема змінився розмір обов'язкової частки у спадщині (стаття 1241 ЦК України); зменшення розміру частки спадкоємця у спадщині за рішенням суду (наприклад, частина перша статті 1241 ЦК України).

Виявлення спадкоємця, який вважається таким, що прийняв спадщину, але не отримав свідоцтва про право на спадщину і виявив намір його отримати; виявлення спадкового майна, на яке не було раніше видане свідоцтво про право на спадщину, внаслідок чого частки спадкоємців у спадщині змінилися, є підставою для внесення змін до свідоцтва про право на спадщину, а не визнання його недійсним.

При вирішенні спору про внесення змін до свідоцтва про право на спадщину суд визначає частки кожного із спадкоємців. На підставі рішення суду нотаріус видає спадкоємцям нові свідоцтва про право на спадщину (частина третя статті 1300 ЦК України).

Верховний Суд вважає, що смерть одного із спадкоємців, якому видано свідоцтво про право на спадщину, не перешкоджає захисту прав іншого спадкоємця шляхом внесення змін до свідоцтва про право на спадщину.

Ураховуючи неспростування сторонами факту належності спірного нерухомого майна подружжю на праві спільної сумісної власності, частка у праві спільної власності ОСОБА_5, яка увійшла до складу спадщини, відкритої після її смерті, становила 2/5.

Оскільки після смерті ОСОБА_5 право на спадкування за законом мали троє спадкоємців першої черги: ОСОБА_6, ОСОБА_1 та ОСОБА_2 (за правом представлення), частки кожного з них у праві на спадщину, з огляду на положення частини першої статті 1267 ЦК України, є рівними – по 2/15 частки.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду постанову апеляційного суду у частині вирішення по суті позовних вимог скасував та ухвалив нове рішення про часткове задоволення позову та внесення змін до свідоцтв про право на спадщину. Натомість у задоволенні позовних вимог про встановлення факту та визнання недійсними свідоцтв відмовив, оскільки вимоги про встановлення юридичного факту не є вимогами, які забезпечують ефективний належний захист прав у спірних правовідносинах, а є лише підставою для вирішення спору між спадкоємцями щодо їх часток у спадковому майні. Підстави для недійсності свідоцтв про право на спадщину не встановлено на момент їх видачі. Порушення прав малолітньої ОСОБА_2 у спірних правовідносинах не було підтверджено з огляду на законодавчо встановлений розмір часток спадкоємців у праві на спадщину (частина перша статті 1267 ЦК України).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 листопада 2024 року у справі № 504/3606/14 (провадження № 61-6658сво24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123081805>.

5.4. Необізнаність спадкоємця про наявність заповіту є поважною причиною пропуску строку для прийняття спадщини для осіб, які не є спадкоємцями за законом першої черги або іншої черги спадкоємців, які набували право на спадкування за законом.

Лише за відсутності інших спадкоємців, які прийняли спадщину, відповідачем виступає територіальна громада в особі органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини

20 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, подану адвокатом Цимбалюком М. Г., у справі за позовом ОСОБА_1 до Якимівської селищної ради Якимівського району Запорізької області, ОСОБА_2 про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 вказувала, що ІНФОРМАЦІЯ_2 помер її дід ОСОБА_3. Перебираючи старі сімейні фотографії наприкінці 2020 року, вона знайшла заповіт, яким дід заповів їй належну йому на праві приватної власності частку квартири АДРЕСА_2. Раніше їй не було відомо про складення на її ім'я заповіту, оскільки вона не проживала разом із дідом та не була обізнана про фактичну наявність майна.

Суди встановили, що спадкоємцями першої черги за законом після смерті ОСОБА_3 була його дружина ОСОБА_6 та дві дочки ОСОБА_7 (мати відповідача) і ОСОБА_8 (мати позивачки); ОСОБА_6 у передбачений законом шестимісячний строк прийняла спадщину як спадкоємець першої черги, подавши відповідну заяву до нотаріальної контори, а її дочки відмовились від спадщини на користь останньої; державним нотаріусом зроблено запит «Про надання інформації» від 08 лютого 2017 року до Давидівської сільської ради, так як за даними витягу зі Спадкового реєстру (заповіти/спадкові договори) було виявлено наявність заповіту від імені ОСОБА_3, посвідченого Давидівською сільською радою 27 березня 2002 року за реєстровим № 588, зазначено, що документи просить видати на руки спадкоємиці ОСОБА_6, яка мешкає за адресою: АДРЕСА_1, або надіслати на адресу державної нотаріальної контори.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове судові рішення, яким у задоволенні позову відмовив.

Рішення апеляційного суду мотивовано тим, що позивач була обізнана про відкриття спадщини після смерті діда, заповіт якого знаходився у неї на зберіганні, про що зазначено у позовній заяві. Сам факт, що позивач, зберігаючи заповіт у себе вдома в старих фотографіях, не знала про його зміст і не бажала знати протягом тривалого часу – 8 років, не свідчить про неможливість своєчасного прийняття нею спадщини. Неповідомлення нотаріусом спадкоємиці за заповітом про відкриття спадщини не є достатньою причиною для визначення останній додаткового строку для прийняття спадщини.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

У статті 1217 ЦК України передбачено, що спадкування здійснюється за заповітом або за законом.

Право на спадкування мають особи, визначені у заповіті. У разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини право на спадкування за законом одержують особи, визначені у статтях 1261–1265 цього Кодексу (частини перша, друга статті 1223 ЦК України).

Відповідно до частини першої статті 1269, частини першої статті 1270 ЦК України спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини. Для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

Якщо спадкоємець протягом строку, встановленого статтею 1270 цього Кодексу, не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її (частина перша статті 1272 ЦК України).

За позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини (частина третя статті 1272 ЦК України).

Сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач. Позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава (стаття 48 ЦПК України).

Позов спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини, про визначення йому додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини порушує права іншого спадкоємця, який спадщину прийняв, а тому належними відповідачами у спорах про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини є спадкоємці, які прийняли спадщину (або їх правонаступники, спадкоємці). Лише за їх відсутності відповідачем виступає

територіальна громада в особі органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Тому суди зробили передчасні висновки як про задоволення позову, так і про відмову у позові, одночасно до ОСОБА_2 та Якимівської селищної ради Мелітопольського району Запорізької області.

Суди не врахували, що необізнаність спадкоємця про наявність заповіту є поважною причиною пропуску строку для прийняття спадщини для осіб, які не є спадкоємцями за законом першої черги або іншої черги спадкоємців, які набували право на спадкування за законом, а у вирішенні питання про поважність причин пропуску строку для прийняття спадщини потрібно враховувати свободу заповіту як фундаментальний принцип спадкового права. За конкретних фактичних обставин кожної справи пропуск строку для прийняття спадщини суд має оцінювати з урахуванням тривалості такого пропуску та загальних засад цивільного законодавства, як-от розумність, добросовісність та справедливість. Головною ознакою поважних причин такого пропуску є те, що вони унеможливають своєчасне звернення із заявою про прийняття спадщини.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасував та передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 листопада 2024 року у справі № 330/761/21 (провадження № 61-17493св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410468>.

6. Справи окремого провадження

6.1. Встановлення судом факту наявності лікарського свідоцтва про смерть на час ухвалення рішення, на підставі якого можливо здійснити державну реєстрацію смерті, унеможливорює встановлення факту смерті особи в судовому порядку в межах окремого провадження

20 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 ОСОБА_3 у справі за заявою ОСОБА_1 про встановлення факту, що має юридичне значення.

Звертаючись до суду із заявою про встановлення факту смерті ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, ОСОБА_1 вказувала, що загибель (смерть) ОСОБА_4 фактично є встановленою та підтвердженою належними, достовірними та допустимими доказами, проте свідоцтво про смерть органом РАЦС не видано і реєстрація

смерті не здійснена, оскільки за фактичних обставин неможливо отримати відповідний медичний документ, що може бути прийнятий відділом державної реєстрації актів цивільного стану для здійснення реєстрації смерті відповідно до статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану».

Суди встановили, що ОСОБА_1 є дружиною ОСОБА_4. Факт смерті ОСОБА_4 підтверджується документами: актом службового розслідування з'ясування причин, умов і обставин загибелі військовослужбовця військової служби за мобілізацією, солдата ОСОБА_4; витягом з наказу командира військової частини від 23 липня 2023 року, відповідно до якого встановлено, що загибель старшого солдата ОСОБА_4 сталась під час виконання ним обов'язків військової служби в районі ведення бойових дій біля н. п. Комишуваха Сєвєродонецького району Луганської області та пов'язана з захистом Батьківщини.

Суд першої інстанції задовольнив заяву.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні заяви відмовив.

Рішення апеляційного суду мотивовано тим, що незалучення до участі у справі у якості заінтересованої особи ОСОБА_2 призвело до помилкових висновків суду першої інстанції про неможливість державної реєстрації смерті загиблого в позасудовому порядку та необізнаність як суду, так і заявниці про наявність на час постановлення оскаржуваного рішення у ОСОБА_2 лікарського свідоцтва про смерть, яке є підставою для державної реєстрації смерті особи органом державної реєстрації актів цивільного стану.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (стаття 293 ЦПК України).

Згідно з пунктом 5 частини другої статті 293 ЦПК України суд розглядає в порядку окремого провадження справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, перелік яких визначено у частинах першій, другій статті 315 ЦПК України.

Верховний Суд зазначив, що апеляційна скарга ОСОБА_2, окрім посилання на те, що оскаржуване рішення стосується її прав, посилалась на наявність лікарського свідоцтва про смерть, яким підтверджено факт смерті ОСОБА_4. Крім того, заявником до апеляційної скарги була додана копія свідоцтва про смерть.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація смерті проводиться органом державної реєстрації актів цивільного стану на підставі документа встановленої форми про смерть, виданого закладом охорони здоров'я або судово-медичною установою.

Підпунктом «а» пункту 1 глави 5 розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2020 року № 52/5, визначено, що підставою для державної реєстрації смерті є, серед іншого, лікарське свідоцтво про смерть (форма № 106/о), форма якого затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08 серпня 2006 року № 545, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 року за № 1150/13024.

Враховуючи, що на час відкриття провадження у справі, 16 серпня 2023 року, та ухвалення рішення місцевим судом, 22 серпня 2023 року, було наявне лікарське свідоцтво про смерть № 1174/HE, яке підтверджувало факт смерті ОСОБА_4, отримане в установленому позасудовому порядку, на підставі якого можливо було здійснити реєстрацію смерті, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для скасування рішення місцевого суду та відмови у задоволенні заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, оскільки останній можна встановити в позасудовому порядку.

Встановлення судом апеляційної інстанції факту наявності лікарського свідоцтва про смерть на час ухвалення рішення місцевого суду, на підставі якого можливо здійснити державну реєстрацію смерті, унеможлиблює встановлення факту смерті ОСОБА_4 в судовому порядку в межах окремого провадження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 листопада 2024 року у справі № 754/11243/23 (провадження № 61-7020св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123498815>.

6.2. Самі по собі заперечення про наявність у заявника права на виплату одноразової грошової допомоги не свідчать про існування спору про право

20 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 адвоката Єременко А. Л. у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересовані особи: ІНФОРМАЦІЯ_1, Міністерство оборони України, про встановлення факту проживання однією сім'єю та перебування на утриманні.

ОСОБА_1 звернувся до суду із заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю та перебування на утриманні батька до смерті

останнього, оскільки ІНФОРМАЦІЯ_1 відмовило йому в прийнятті документів для призначення та виплати одноразової грошової допомоги.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким заяву залишив без розгляду.

Своє рішення апеляційний суд мотивував тим, що факт, про встановлення якого просить ОСОБА_1, не підлягає з'ясуванню в порядку окремого провадження, оскільки з матеріалів справи вбачається, що існує спір про право, який підлягає розгляду в порядку позовного провадження.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з рішенням суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Пунктом 2 частини першої статті 315 ЦПК України передбачено, що суд розглядає справи про встановлення факту перебування фізичної особи на утриманні.

До юрисдикції цивільних судів справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, належать за таких умов:

- факти, що підлягають встановленню, повинні мати юридичне значення, тобто від них мають залежати виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян. Для визначення юридичного характеру факту потрібно з'ясувати мету встановлення;

- встановлення факту не пов'язується з подальшим вирішенням спору про право. Якщо під час розгляду справи про встановлення факту заінтересованими особами буде заявлений спір про право або суд сам дійде висновку, що у справі встановлення факту пов'язане з необхідністю вирішення в судовому порядку спору про право, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює цим особам право подати позов на загальних підставах;

- заявник не має іншої можливості одержати чи відновити документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення. Для цього заявник разом із заявою про встановлення факту подає докази на підтвердження того, що до її пред'явлення він звертався до відповідних організацій за одержанням документа, який посвідчував би такий факт, але йому в цьому було відмовлено із зазначенням причин відмови (відсутність архіву, відсутність запису в актах цивільного стану тощо);

- чинним законодавством не передбачено іншого позасудового порядку встановлення юридичних фактів.

Отже, визначальною обставиною під час розгляду заяви про встановлення певних фактів у порядку окремого провадження є те, що встановлення такого факту не пов'язане з наступним вирішенням спору про право цивільне.

Під спором про право необхідно розуміти певний стан суб'єктивного права; спір є суть суперечності, конфлікт, протиборство сторін, спір поділяється

на матеріальний і процесуальний. Тобто під час розгляду справ у порядку окремого провадження виключається існування спору про право, який пов'язаний з порушенням, оспорюванням або невизнанням, а також недоведенням наявності суб'єктивного права за умов, що є певні особи, які перешкоджають у реалізації такого права.

Однак апеляційний суд не врахував, що необхідність встановлення факту перебування на утриманні батька до смерті останнього необхідно заявнику для виплати одноразової грошової допомоги, передбаченої постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» (далі – Постанова № 168), і саме у зв'язку з тим, що заявник не має іншої можливості одержати документ, який посвідчує такий факт, він звернувся до суду в порядку окремого провадження разом із заявою про встановлення факту і подав відповідні докази.

У пункті 2 Постанови № 168 (у редакції, чинній на смерті ОСОБА_2) встановлено, що сім'ям загиблих осіб, зазначених у пункті 1 цієї постанови, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 15 000 000,00 грн, яка розподіляється рівними частками на всіх отримувачів, передбачених у статті 16-1 Закону № 2011-XII, крім громадян рф або рб та осіб, які постійно проживають на територіях цих країн, осіб, які засуджені за державну зраду, колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору.

Відповідно до вимог статті 16-1 Закону України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у випадках, зазначених у підпунктах 1-3 пункту 2 статті 16 цього Закону, право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги мають батьки, один із подружжя, який не одружився вдруге, діти, які не досягли повноліття, утриманці загиблого (померлого). Утриманцями вважаються члени сім'ї, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» за загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста (особу, звільнену з військової служби, смерть якої настала протягом року після звільнення).

У пункті 2 частини першої статті 315 ЦПК України передбачено, що суд розглядає справи про встановлення факту перебування фізичної особи на утриманні.

Самі по собі заперечення права заявника на виплату одноразової грошової допомоги, оскільки заявлений ним факт не підтверджено належними доказами, не свідчать про існування спору про право.

Отже, висновок суду апеляційної інстанції про наявність спору про право, який має розглядатися у порядку позовного провадження, є передчасним і нічим не підтвердженим.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, справу направив для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 листопада 2024 року у справі № 179/986/23 (провадження № 61-10086св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410474>.

7. Застосування норм процесуального права

7.1. Відсутність у рішенні суду вказівки на дату складання його повного тексту та несвоєчасне надіслання оскарженого судового рішення суду першої інстанції до Єдиного державного реєстру судових рішень за умови, що учасник справи (зокрема, котрий ініціював позов, – позивач), який подає апеляційну скаргу, знав про розгляд справи, не є перешкодою для отримання цієї особою у розумний строк інформації про стан відомого їй судового провадження та не свідчить про наявність випадків, передбачених частиною другою статті 358 ЦПК України

04 листопада 2024 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якого діяв адвокат Васильченко З. С., у справі за позовом ОСОБА_1, в інтересах якого діяв адвокат Бойко О. В., до ОСОБА_2, третя особа – Кропивницька міська державна нотаріальна контора № 1, про скасування свідоцтва про право на спадщину.

Позивач з урахуванням заяви про уточнення позовних вимог, просив суд визнати недійсним свідоцтво про право на спадщину на 21/100 частку будинку.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження на підставі частини другої статті 358 ЦПК України. Судове рішення мотивовано тим, ОСОБА_1 був належним чином повідомлений про розгляд справи, представник позивача подавав до суду першої інстанції заяву про відкладення розгляду справи, проте апеляційну скаргу позивач подав після спливу одного року з моменту його проголошення.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Датою ухвалення рішення є дата його проголошення (незалежно від того, яке рішення проголошено – повне чи скорочене). Датою ухвалення рішення, ухваленого за відсутності учасників справи, є дата складення повного судового рішення (частина п'ята статті 268 ЦПК України).

Сплив річного строку з дня складення повного тексту судового рішення є підставою для відмови у відкритті апеляційного провадження незалежно від причин пропуску строку на апеляційне оскарження, тобто законодавець

імперативно встановив процесуальні обмеження для оскарження судового рішення зі спливом річного строку. У цьому аспекті дослідженню підлягають дві умови, передбачені частиною другою статті 358 ЦПК України, а саме: а) чи подано апеляційну скаргу особою, не повідомленою про розгляд справи або не залученою до участі в ній, якщо суд ухвалив рішення про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки; б) чи пропущено строк на апеляційне оскарження внаслідок виникнення обставин непереборної сили.

Суд загальної юрисдикції вносить до ЄДРСР всі судові рішення і окремі думки суддів, викладені у письмовій формі, не пізніше наступного дня після їх ухвалення або виготовлення повного тексту. Доступ до окремих думок суддів через ЄДРСР забезпечується у тому самому порядку, що й до судового рішення, стосовно якого викладено окрему думку (частина третя статті 3 Закону України «Про доступ до судових рішень»).

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду зауважив, що: особою, не повідомленою про розгляд справи (пункт 1 частини другої статті 358 ЦПК України), не можна вважати особу, яка власне ініціювала розгляд справи або судового провадження (позивача, заявника, третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору), яка скористалася своїм правом доступу до правосуддя, подала позовну заяву (заяву, скаргу), на підставі якої відкрито провадження;

законодавець при конструюванні частини другої статті 358 ЦПК України не визначив, що під час її застосування має враховуватися дата внесення судом рішення до Єдиного державного реєстру судових рішень;

відсутність у рішенні суду вказівки на дату складання його повного тексту та несвоечасне надіслання оскарженого судового рішення суду першої інстанції до Єдиного державного реєстру судових рішень, за умови, що учасник справи (зокрема, котрий ініціював позов - позивач), який подає апеляційну скаргу, знав про розгляд справи, не є перешкодою для отримання цією особою у розумний строк інформації про стан відомого їй судового провадження та не свідчить про наявність випадків, передбачених частиною другою статті 358 ЦПК України.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду погодився з висновками апеляційного суду про наявність правових підстав для відмови у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою особи, належним чином повідомленої про розгляд справи, поданою після спливу одного року з дня складання повного тексту, оскільки доказів виникнення обставин непереборної сили, які унеможливили своєчасне звернення позивача ОСОБА_1 до суду із апеляційною скаргою, в матеріалах справи немає. У клопотанні про поновлення строку на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції позивач ОСОБА_1 на обставини непереборної сили як на причину поновлення річного строку не посилався.

З урахуванням висновків, зроблених у цій постанові, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду відступив від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного у постановах Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 серпня 2024 року у справі № 757/24098/18-ц, Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 07 грудня 2022 року у справі № 757/31634/15-ц, Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 червня 2023 року у справі № 200/5831/16-ц, Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 січня 2024 року у справі № 376/602/20, Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 травня 2022 року у справі № 757/2543/16, Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 січня 2024 року у справі № 362/1426/17, Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 29 листопада 2023 року у справі № 361/3406/18, Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 31 липня 2024 року у справі № 757/54645/16-ц.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 листопада 2024 року у справі № 405/4689/19 (провадження № 61-1979сво24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410469>.

7.2. Необхідність зупинення провадження у справі виникає у випадку, якщо неможливо ухвалити рішення у конкретній справі до ухвалення рішення в іншій справі. Тобто між справами, що розглядаються, повинен існувати тісний матеріально-правовий зв'язок, який виражається в тому, що факти, встановлені в одній зі справ, будуть мати преюдиційне значення для іншої справи

27 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат Горлов Д. О., у справі за позовом ОСОБА_1 до фізичної особи-підприємця (далі – ФОП) ОСОБА_2, ФОП ОСОБА_3, третя особа – товариство з обмеженою відповідальністю «Лакомка 2010», про припинення порушення прав інтелектуальної власності та заборону здійснення певних дій.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 просила суд зобов'язати ФОП ОСОБА_2 і ФОП ОСОБА_3 припинити порушення її прав інтелектуальної власності на знак для товарів і послуг за свідоцтвом України від 25 листопада 2010 року № НОМЕР_1, зареєстрований для товарів 29 класу МКТП; заборонити ФОП ОСОБА_2 та ФОП ОСОБА_3 використовувати (виробництво, зберігання,

пропонування до продажу, рекламування та продаж товарів) позначення «ІНФОРМАЦІЯ_2», а також інші позначення, схожі до ступеня змішування із знаком для товарів і послуг за свідоцтвом України від 25 листопада 2010 року № НОМЕР_1 зареєстрованим для товарів 29 класу МКТП, майнові права на який належать ОСОБА_2.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Суди попередніх інстанцій вказали, що постановою Запорізького апеляційного суду від 20 вересня 2022 року у справі № 335/5841/19 запис стосовно реєстрації за ОСОБА_1 права власника на торговельну марку, зареєстровану за № НОМЕР_1, скасовано, а тому відсутні правові підстави для захисту права інтелектуальної власності позивача у обраний нею спосіб. Суди врахував, що у зазначеній справі № 335/5841/19 було встановлено, що спірні торговельні марки та промислові зразки є спільною сумісною власністю подружжя ОСОБА_1, об'єкт інтелектуальної власності був переданий ОСОБА_1 без згоди ОСОБА_2.

Постановою Верховного Суду касаційну скаргу ОСОБА_1 постанову апеляційного суду скасовано, а справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Апеляційний суд ухвалою на підставі пункту 6 частини першої статті 251 ЦПК України провадження у справі зупинив, до набрання законної сили судовим рішенням у цивільній справі № 335/5841/19. Мотивуючи об'єктивною неможливістю розгляду цієї справи до вирішення справи № 335/5841/19, які пов'язані між собою.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з ухвалою апеляційного суду з огляду на таке.

Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, – до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду (стаття 251 ЦПК України).

Необхідність зупинити провадження у справі виникає у випадку, якщо неможливо ухвалити рішення у цій справі до ухвалення рішення в іншій справі. Тобто між справами, що розглядаються, повинен існувати тісний матеріально-правовий зв'язок, який виражається в тому, що факти, встановлені в одній із справ, будуть мати преюдиційне значення для іншої справи.

Апеляційний суд зазначив, що існує необхідність зупинення провадження у цій справі до набрання законної сили рішенням у справі № 335/5841/19,

предметом якої є вирішення питання щодо наявності прав інтелектуальної власності на знак для товарів і послуг за свідоцтвом України № НОМЕР_1 у ОСОБА_2, та, відповідно, наявності чи відсутності підстав зобов'язати відповідачів, у тому числі ФОП ОСОБА_2, припинити порушення прав інтелектуальної власності на знак для товарів і послуг за свідоцтвом України № НОМЕР_1, заборонити використовувати позначення «ІНФОРМАЦІЯ_2», а також інші позначення, схожі до ступеня змішування із знаком для товарів і послуг за свідоцтвом України № НОМЕР_1.

Верховний Суд погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції, оскільки за вказаних обставин апеляційний суд мав підстави для зупинення провадження у цій справі до набрання законної сили судовим рішенням у справі № 335/5841/19.

Так, у справі № 335/5841/19 наявний спір, в якому ОСОБА_2 доводить, що за час спільного подружнього життя з ОСОБА_5 були створені об'єкти інтелектуальної власності у вигляді торговельних марок та двох промислових зразків упаковок для насіння, реєстрація вказаних об'єктів була проведена на ім'я ОСОБА_5. Стверджує, що у травні 2019 року з Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг та з Державного реєстру патентів України на промислові зразки він дізнався, що замість ОСОБА_5 власником зазначених торговельних марок та промислових зразків вже зареєстрована їхня дочка ОСОБА_1. У зв'язку з тим, що відчуження майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, які є спільним майном подружжя, відбулося без його згоди, просив суд визнати недійсними договори відчуження майнових прав інтелектуальної власності на торговельні марки та промислові зразки, скасувати державну реєстрацію за ОСОБА_1 права власності на вказані об'єкти та внести до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг та Державного реєстру патентів України на промислові зразки відомості щодо його спільного з ОСОБА_5 права власності на торговельні марки та промислові зразки.

Таким чином, розглядувана справа пов'язана зі справою № 335/5841/19, оскільки вирішення позову у справі № 335/5841/19 впливає на вирішення цієї справи по суті.

У розглядуваній справі раніше сама ОСОБА_1, в інтересах якої діяв адвокат Горлов Д. О., на підставі пункту б частини першої статті 251 ЦПК України просила зупинити провадження саме до вирішення справи № 335/5841/19, яка на той час перебувала на розгляді Верховного Суду.

З огляду на зазначене Верховний Суд залишив ухвалу апеляційного суду без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 листопада 2024 року у справі № 336/6708/20 (провадження № 61-9139св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123469076>.

7.3. Вирішуючи позовні вимоги банку про стягнення заборгованості за кредитним договором, суд повинен встановити, чи мало місце порушення графіка погашення заборгованості, визначити обґрунтованість нарахування подвійної процентної ставки, мотивувати відхилення висновку відповідної експертизи

20 листопада 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом Акціонерного товариства «УкрСиббанк» (далі – АТ «УкрСиббанк», банк) до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення боргу за кредитним договором; за зустрічним позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до АТ «УкрСиббанк» про визнання недійсними договорів.

Звертаючись до суду з позовом, банк вказував на неналежне виконання умов кредитного договору, внаслідок чого виникла заборгованість.

Оспорюючи кредитний договір та договір поруки, позивачі за зустрічним позовом підставами визнання договорів недійсними зазначали порушення банком статей 11, 18 Закону України «Про захист прав споживачів» під час укладення кредитного договору.

Суд першої інстанції у задоволенні первісного позову відмовив. Зустрічний позов задовольнив.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким первісний позов задовольнив. У задоволенні зустрічного позову відмовив.

Апеляційний суд уважав доведеними вимоги банку щодо розміру заборгованості та відсутність правових підстав для визнання кредитного договору та забезпечувального договору поруки недійсними на підставі Закону України «Про захист прав споживачів», частини першої статті 203, частини першої статті 215 ЦК України.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції у частині вирішення позовних вимог про стягнення заборгованості за кредитним договором з огляду на таке.

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи. Висновок експерта викладається у письмовій формі і приєднується до справи (частини перша, третя статті 102 ЦПК України).

При розгляді справи судом учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань у заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань. Заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених цим Кодексом, заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі (частини перша та друга статті 182 ЦПК України). Статтею 183 ЦПК України встановлює вимоги, зокрема до письмових клопотань.

Обов'язок суду вирішити заяви чи клопотання учасників справи або залишити їх без розгляду передбачений статтею 222 ЦПК України. При цьому зазначені питання вирішуються судом шляхом постановлення ухвал (частина друга статті 258 ЦПК України).

Висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 89 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні (стаття 110 ЦПК України).

Ухвалою суду першої інстанції задоволено клопотання відповідачів та призначено у справі судово-економічну експертизу, проведення якої доручено експертам Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз. На вирішення вказаної експертизи поставлено питання, зокрема, щодо розміру річної ставки нарахованих банком процентів та сукупної вартості кредиту.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та задовольняючи позов банку про стягнення кредитної заборгованості, апеляційний суд вказав, що цей висновок експертизи не є підставою для визнання оспорюваних договору про споживчий кредит та договору поруки недійсними, тобто вимог зустрічного позову, не мотивуючи відхилення вказаного доказу для вирішення первісного позову. Апеляційний суд не надав оцінки вказаному висновку експертизи в сукупності з іншими доказами на предмет встановлення розміру заборгованості за кредитним договором, визначеного банком.

Крім того, суд апеляційної інстанції не вирішив клопотання ОСОБА_1, ОСОБА_2, подане 14 вересня 2021 року до суду апеляційної інстанції, чим не дотримав вимог статті 222 ЦПК України.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд скасував постанову суду апеляційної інстанції та направив справу в частині вимог про стягнення заборгованості за кредитним договором на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, зобов'язавши апеляційний суд вирішити клопотання відповідачів, подане до апеляційного суду 14 вересня 2021 року, належним чином дослідити поданий стороною висновок судово-економічної експертизи, перевірити його, оцінити в сукупності та взаємозв'язку з іншими наявними у справі доказами, а у випадку незгоди з ним повністю чи частково – зазначити правові аргументи на його спростування і навести у рішенні свій розрахунок, що є процесуальним обов'язком суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 листопада 2024 року у справі № 520/820/17 (провадження № 61-3103св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123281838>.

8. Юрисдикційні питання

8.1. Не є підставою для скасування рішень при апеляційному / касаційному перегляді з передачею справи до господарського суду відкриття провадження у справі про банкрутство, яке відбулося після ухвалення судового рішення судом першої інстанції, за винятком якщо судові рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції

04 листопада 2024 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 і ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 і ОСОБА_2 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Вердикт Фінанс» (далі – ТОВ «Вердикт Фінанс»), яке перейменоване на Товариство з обмеженою відповідальністю «Кредит-Фінанс» (далі – ТОВ «Кредит-Фінанс»), державного реєстратора філії комунального підприємства «Добробут» (далі – КП «Добробут») Литвинівської сільської ради у м. Києві Демченка С. О., треті особи: ОСОБА_3, ОСОБА_4, служба у справа дітей Оболонського району м. Києва, приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу Іванова Л. М., про скасування рішення державного реєстратора.

Суд апеляційної інстанції встановив, що у листопаді 2007 року між Відкритим акціонерним товариством «Універсальний банк розвитку та партнерства» (далі – ВАТ «Універсальний банк розвитку та партнерства», яке перейменоване на ВАТ «БГ Банк»), і ОСОБА_3 був укладений кредитний договір на суму у розмірі 110 000,00 дол. США.

На забезпечення виконання кредитних зобов'язань між ВАТ «Універсальний банк розвитку та партнерства» і ОСОБА_3, ОСОБА_4 був укладений договір іпотеки та в іпотеку банку передано квартиру АДРЕСА_1, яка належить на праві спільної часткової власності ОСОБА_3 та членам його сім'ї: ОСОБА_5, ОСОБА_4, ОСОБА_2 у рівних частках.

Згідно зі свідоцтвами, виданими приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Кирсановою Т. О., нотаріус передав ОСОБА_3 і ОСОБА_4 заяви ТОВ «Вердикт Фінанс» про наявність заборгованості за кредитним договором та намір товариства звернути стягнення на предмет іпотеки шляхом продажу від власного імені предмета іпотеки та/або зареєструвати право власності на вказаний предмет іпотеки у разі невиконання взятих на себе зобов'язань.

Згідно з інформаційною довідкою з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо суб'єкта право приватної власності на квартиру АДРЕСА_1 зареєстровано за ТОВ «Вердикт Фінанс» на підставі дубліката іпотечного договору, а також свідоцтва та договору відступлення прав вимоги за іпотечними договорами.

Ухвалою Господарського суду міста Києва від 08 березня 2023 року відкрито провадження у справі № 910/12956/22 про банкрутство ТОВ «Кредит-Фінанс». Цією ухвалою арбітражного керуючого Шевчука В. В. призначено розпорядником майна ТОВ «Кредит-Фінанс».

Суди розглядали справу неодноразово.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував та передав справу на розгляд до Господарського суду міста Києва. Судове рішення мотивував тим, що ухвалою господарського суду відкрито провадження у справі № 910/12956/22 про банкрутство ТОВ «Кредит-Фінанс», у зв'язку з чим всі майнові спори, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, мають розглядатися саме господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи, тому цей спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а належить до господарської юрисдикції.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з ухвалою апеляційного суду з огляду на таке.

Справа містила виключну правову проблему, яка полягала в питанні, чи має апеляційний суд (суд касаційної інстанції) повноваження на скасування рішення місцевого суду (апеляційного суду) та передачу справи господарському суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, за обставин, коли рішення та/або постанова були ухвалені до відкриття провадження у справі про банкрутство боржника.

У порядку цивільного судочинства можуть розглядатися будь-які справи, у яких хоча б одна зі сторін є фізичною особою, якщо їх вирішення не віднесено до інших видів судочинства, а предметом позову є цивільні права, які, на думку позивача, є порушеними, оспореними чи невизнаними.

21 жовтня 2019 року введено в дію Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ).

Відповідно до частин першої–третьої статті 7 КУзПБ, справи стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими Господарським процесуальним кодексом України, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею. Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання

недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про відшкодування шкоди та/або збитків, завданих боржнику; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника. Матеріали справи, в якій стороною є боржник, щодо спорів, зазначених у частині другій цієї статті, провадження в якій відкрито до або після відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), за ініціативою учасника справи або суду невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів, надсилаються до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), який розглядає спір по суті в межах цієї справи.

Оскільки спір у цій справі виник щодо законності переходу права власності на нерухоме майно від позивачів (як боржників у кредитних правовідносинах) до кредитора (який набув право власності на підставі іпотечного договору та іпотечного застереження), відносно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, відповідно, виниклий спір впливає на ліквідаційну масу відповідача.

Юрисдикція спору визначається на час відкриття провадження у справі в суді першої інстанції, тому і застосуванню підлягає процесуальне законодавство, що було чинним саме на час відкриття провадження.

Апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених в суді першої інстанції. При цьому суд апеляційної інстанції перевіряє законність рішення суду першої інстанції в межах тих обставин та подій, які мали місце під час розгляду справи судом першої інстанції.

Норми статті 7 КУзПБ регулюють питання передачі справи господарському суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, ще на стадії розгляду справи у суді першої інстанції та до ухвалення рішення суду по суті заявлених вимог.

Передача справи до господарського суду на підставі частини третьої статті 7 КУзПБ можлива лише на стадії розгляду справи в суді першої інстанції та до ухвалення рішення судом першої інстанції по суті заявлених вимог. Неможливо передати матеріали справи до суду іншої юрисдикції з ухваленим у ній рішенням по суті заявлених вимог.

Не є підставою для скасування рішень при апеляційному / касаційному перегляді з передачею справи до господарського суду відкриття провадження у справі про банкрутство, яке відбулося після ухвалення судового рішення судом першої інстанції, за винятком якщо судові рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду зазначив, що апеляційний суд не врахував, що на момент звернення позивачів

із позовом у березні 2020 року, а також на час ухвалення судом першої інстанції рішення 24 листопада 2021 року та звернення з апеляційною скаргою провадження у справі про банкрутство порушене не було.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду ухвалу суду апеляційної інстанції скасував та передав справу для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 листопада 2024 року у справі № 756/3328/20 (провадження № 61-14576сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123081808>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за листопад 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, секретар Пленуму ВС, канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2024. – 44 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua